

Moralne aspekty władzy hierarchicznej Kościoła katolickiego wobec zjawiska izolacji społecznej. Socjologiczna perspektywa budowania wspólnoty religijnej

Moral aspects of the hierarchical authority of the Catholic Church
in the face of the phenomenon of social isolation.

A sociological perspective on building a religious community

JORDAN KLIMEK

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Ekonomii, Finansów i Zarządzania, Polska

jordan.klimek@usz.edu.pl

ORCID: 0000-0002-9824-143X

Abstract: The aim of this article is to indicate the moral aspects of the exercise of power by the Church hierarchy in the context of social isolation caused by the coronavirus pandemic. The text presents the specificity of exercising power in the Catholic Church and its relation to moral and social responsibility. It analyses the situation of decision-making in the conditions of the pandemic through the prism of the moral responsibility of the decision-maker. The conclusions of the analysis indicate numerous negligence in the way power has been exercised in the community of the Church so far, pointing to the model of shared power.

Keywords: moral and social responsibility, power, religious community, social anomie, social isolation

Streszczenie: Celem artykułu jest wskazanie moralnych aspektów sprawowania władzy przez hierarchię kościelną w czasie pandemii koronawirusa. W tekście przedstawiono specyfikę sprawowania władzy w Kościele katolickim oraz jej związek z odpowiedzialnością moralną i społeczną. Dokonano analizy sytuacji podejmowania decyzji w warunkach pandemii przez pryzmat moralnej odpowiedzialności decydenta. Wnioski z analizy wska-

zują na liczne zaniedbania w dotychczasowym sposobie sprawowania władzy we wspólnocie Kościoła ze wskazaniem na model władzy współdzielonej.

Słowa kluczowe: anomia społeczna, izolacja społeczna, odpowiedzialność moralna i społeczna, władza, wspólnota religijna

Wstęp

Doświadczenie pandemii koronawirusa przeniknęło codzienność i istotnie wpłynęło na sposób funkcjonowania ludzi, struktur, organizacji itd. To nowe uwarunkowanie rzeczywistości w krótkim czasie doprowadziło do pogłębienia się zjawiska izolacji społecznej i jego następstw dla zdrowia psychicznego i fizycznego (LeVasseur 2021) o niespotykanej dotąd skali. W efekcie nastąpiła zmiana sposobu funkcjonowania życia społecznego (Echegaray 2021), w tym także praktyk religijnych, polegająca m.in. na zintensyfikowanym wykorzystaniu sieci Internet (Servidio et al. 2021) i nowoczesnych technologii komunikacyjnych w relacjach interpersonalnych. Na kontekst izolacji społecznej można spojrzeć z perspektywy koncepcji anomii społecznej, która to wciąż pozostaje przystępnym aparatem poznawczym dla socjologicznych obserwacji procesu zatracenia norm kulturowych (Wrzesień 2017). Właśnie czas pandemii zdaje się uwydatniać procesy i zjawiska charakterystyczne dla klasycznego ujęcia anomii społecznej, rozumianego jako skutek nadmiernego akcentowania celów lub środków (Merton 1938), ale także dla współczesnych obserwacji, tj. procesów anonimowości, ostentacji, refleksyjności i latencji (Celmer 2013, 141-144), a także dominacji bezwzględnej logiki rynkowej (Mączyńska 2014).

Bezpośrednią konsekwencją pandemii jest nasilenie się pewnych zjawisk, obserwowanych we wspólnocie Kościoła katolickiego w ostatnich latach, a w szczególności: sekularyzacja (Sadura 2020), osłabienie więzi społecznych (Zaręba i Mariański 2021, 29) i nieformalna rezygnacja z różnych form pobożności lub przynajmniej ich ograniczenie (Bożewicz 2020), problemy finansowe wspólnot parafialnych (Kloch 2021, 109) i tym samym obniżenie poziomu wpływów do diecezji. Czas społecznej izolacji wymusił ponadto zmianę w sposobie głoszenia Ewangelii. Dotychczasowy model duszpasterstwa grupowego został zawieszony, a w jego miejsce podjęto próbę wdrożenia podejścia indywidualnego, ukierunkowanego na jednostkę (Brzezinka 2020), wykorzystując nowoczesne narzędzia komunikacji cyfrowej (Buchta, Kaczmarek i Mandrysz 2020). W związku z powyższym wspólnota Kościoła staje wobec wielu wyzwań i problemów, które z punktu widzenia zarządzania można rozpatrywać jako szansę na rozwój (Sygulska i Krupska 2019, 105). Konieczność podjęcia konkretnych decyzji przez osoby kompetentne na poziomie instytu-

cjonalnym Kościoła katolickiego wiąże się zaś z aspektem moralności. Proces decyzyjny jest bowiem powiązany z dylematami natury moralnej, a także z odpowiedzialnością wobec osób, których te decyzje dotyczą (Cavazotte, Mansur i Moreno 2021).

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie – na podstawie krytycznej analizy literatury przedmiotu i dostępnych raportów badawczych – na aspekty moralne sprawowania władzy przez hierarchię Kościoła katolickiego w warunkach izolacji społecznej. W szczególności dotyczy to sytuacji, które nasiliły się w czasie pandemii koronawirusa, a które wydają się dotąd nieobecne w dyskursie akademickim.

I. Charakter władzy we wspólnocie Kościoła katolickiego

Kluczowe z punktu widzenia rozważań na temat dylematów moralnych sprawowania władzy w Kościele jest zrozumienie jej specyfiki. Dla porządku należy zaznaczyć, że sprawowanie władzy rozumiane jest tutaj jako podejmowanie wiążących dla organizacji decyzji i wywieranie wpływu zmierzającego do określonych przez jednostkę lub grupę zachowań i postaw. Władza we wspólnocie Kościoła katolickiego jest oparta na modelu „służby” wobec innych ludzi, jest dobrowolnym przyjęciem Boskiego powołania (J 15,16) na rzecz rozwoju duchowego pozostałych wiernych, na wzór Chrystusa (Mt 20,24-28). Jest to pewien rodzaj misji polegającej na przewodzeniu duchowym poprzez dawanie dobrego przykładu (1 P 5,1-3) i ojcowską troskę o wiernych (Jan Paweł II 1996, 49). W praktyce oznacza to odwrócenie logiki postępowania współczesnych organizacji, w których istota zarządzania jest przede wszystkim zorientowana na samą organizację, a dopiero w dalszej kolejności na zespół i inne elementy (Marek i Kostrzewa 2020, 47-49).

Specyfika „służebnego” modelu władzy hierarchicznej Kościoła skłania do głębszego zastanowienia się nad jej rzeczywistymi źródłami. Nie chodzi tutaj o prawne i ewangeliczne (1 Tm 3,2-13) kryteria powołania na konkretny urząd w Kościele katolickim, ale o praktyczny wymiar respektowania poszczególnych decyzji hierarchów przez wiernych. Badania socjologiczne wskazują na coraz mniejszy poziom stosowania wskazań Kościoła przez wiernych (Boguszewski 2018, 4). W związku z powyższym wydaje się, że źródłem hierarchicznej władzy kościelnej jest w większym stopniu autorytet konkretnej osoby sprawującej urząd oparty na doświadczeniu bezpośredniej z nią relacji niż umocowanie prawne (Kamiński 2020, 92). Taka sytuacja może wynikać m.in. ze wzrostu poziomu świadomości osób świeckich w zakresie pewnych treści biblijnych, jak np.: powszechnego kapłaństwa (1 P 2,5.9) i braterstwa wszystkich ludzi (Dąbek, 2000), a co za tym idzie – ich coraz większej roli

w Kościele katolickim (Wojnicz 2019, 399). Dotychczasowe, dobrze zakorzone mechanizmy klerykalizmu (Zduniak 2019, 63-64) i hegemonii kulturowej (Rykiel 2018, 22) przestają mieć w tym przypadku znaczenie.

Zakres władzy hierarchicznej Kościoła różni się ze względu na status członków wspólnoty. W przypadku osób duchownych i konsekrowanych ma ona wymiar rzeczywisty, tj. konkretną sprawczość. Jest odpowiednikiem władzy administracyjnej ze wszelkimi tego konsekwencjami, tj. analogicznie do relacji przełożonego z podwładnym w organizacjach biznesowych. Z kolei w stosunku do osób świeckich kościelna władza hierarchiczna – z pewnymi wyjątkami, np. sakramentu małżeństwa (tzw. ślubu konkordatowego) – ma raczej wymiar symboliczny. Możliwa jest tutaj sprawczość jedynie w obszarze duchowym, odwołującym się do sumienia i wolności jednostki, respektująca granicę możliwości wpływu na wolność przeżywania relacji z Bogiem (Królikowski 2014, 151). Jest to zatem taki rodzaj władzy, który podkreśla znaczenie indywidualizmu (wolnej woli i samodzielności w podejmowaniu decyzji) i związanych z nią ryzyka i odpowiedzialności za dokonywane wybory (Kępski 2016, 248-249). W związku z powyższym niezastosowanie się do wskazań biskupa przez osoby świeckie nie wiąże się z konsekwencjami w rzeczywistym wymiarze funkcjonowania w codzienności (np. karą finansową, pozbawieniem stanowiska itd.), a odnosi się wyłącznie do aspektów w duchowej sferze życia, co być może nie stanowi zbyt dotkliwej sankcji. Ponadto, kościelna władza hierarchiczna jest odpowiednio wyposażona w instrumenty administracyjne do kontroli i egzekwowania nałożonych sankcji jedynie w odniesieniu do osób duchownych i konsekrowanych.

Efektywność przewodzenia wspólnocie religijnej zdaje się zależna m.in. od świadomości jej członków na temat sposobu organizacji życia wspólnotowego na podstawie ustalonego porządku prawnego (strukturę władzy) i systemu aksjonormatywnego (wartości, wzorców kulturowych, reguł, zwyczajów itd.). Badania potwierdzają bowiem, że znajomość przepisów prawa sprzyja ich stosowaniu w praktyce codzienności (Adu i van der Walt 2021). Należy jednak pamiętać, że w przypadku wspólnoty Kościoła katolickiego fundamentem budowania świadomości wiernych w zakresie przepisów prawa jest postawa miłości, która sugeruje roztropne korzystanie z kompetencji (w tym uchwalanie praw), aby nie zostało narażone dobro jakiegokolwiek osoby (Zamelski 2015, 32-33).

2. Władza a odpowiedzialność moralna i społeczna

Sprawowanie władzy oznacza wzięcie odpowiedzialności (w różnych wymiarach, w tym m.in. naturalnym, moralnym i społecznym) za innych. Odpowiedzialność w sensie naturalnym wydaje się obiektywna, absolutna i wolna od

relatywizmu, wynika bowiem z norm naturalnych, trwale wpisanych przez Boga (Jr 31,33) każdemu człowiekowi (Kruszyński 2015, 9-10). Z kolei moralny wymiar odpowiedzialności (Wojewoda 2021) jest oparty na systemie normatywnym i podlega zmianom w czasie, co oznacza, że określone normy etyczne mogą zostać „sprzeniewierzone” czy wręcz „utowarowione” (Zarzycki 2015, 104-106). Główna oś przepisów normatywnych w odniesieniu do funkcjonowania i sprawowania władzy we wspólnocie Kościoła katolickiego opiera się właśnie na założeniu, że człowiek powinien dążyć do realizacji powinności opartych na normach naturalnych jako wartościach najważniejszych i ostatecznych (Szlachta 2020, 26-27), do których łamanie nie mogą go zmuszać żadne normy etyczne, prawne, społeczne itd. (Kruszyński 2015, 17-18). Z kolei w perspektywie socjologicznej zakres moralnej odpowiedzialności sprawowania władzy w organizacji dotyczy obszaru oddziaływania na obowiązujący w danej społeczności system aksjonormatywny. Chodzi o wpływ decyzji i sposobu oddziaływania osoby sprawującej władzę na zmianę w obrębie aktualnie obowiązujących wartości, norm, zwyczajów itd. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z nauczaniem papieża Franciszka wpływ ten jest ograniczony aktualnymi możliwościami intelektualno-poznawczymi i wolicjonalnymi jednostki, a także historycznym i społeczno-kulturowym kontekstem funkcjonowania (Filipowicz 2019, 44). W praktyce oznacza to uwzględnianie szerszej perspektywy w dokonywaniu oceny poszczególnych postaw i zachowań (Mariański 2014, 18).

Zakres odpowiedzialności społecznej w aspekcie sprawowania władzy w organizacji wydaje się dotyczyć co najmniej trzech następujących obszarów. Po pierwsze, wiąże się z kształtowaniem kultury organizacyjnej, tj. wartości, norm, zwyczajów itd. (Serafin 2015, 97). Podejmowanie wiążących rozstrzygnięć i oczekiwanie określonych postaw i zachowań oznacza bowiem konieczność dostosowania się członków organizacji do nowych zasad i uznania ich za obowiązujące w danej społeczności. Dotyczy to zarówno przemian formalnych (statutów, regulaminów, wytycznych, instrukcji itd.), jak i nieformalnych (postaw, zachowań, zwyczajów) wewnątrz danej społeczności. Po drugie, wpływa na kształtowanie się tożsamości indywidualnej i zbiorowej członków danej społeczności (Paleczny 2008, 75). Wszelkie wiążące decyzje osób sprawujących władzę i ich zabiegi wywierania wpływu na innych zdają się wskazywać miejsce w strukturze danej społeczności (status społeczny, pozycję społeczną) i określać zakres kompetencji poszczególnych osób czy grup (ról społecznych). Po trzecie, wpływa na kreowanie wizerunku organizacji i skupionej wokół niej społeczności (Żukiewicz 2011, 212). Realizacja procesów decyzyjnych przyczynia się do współtworzenia przekazów na zewnątrz organizacji, oddziałując na sposób postrzegania danej społeczności przez otoczenie zewnętrzne. W związku z powyższym społeczny wymiar odpowie-

działności za sprawowanie władzy wydaje się przyczyniać do zwiększania poziomu świadomości społecznej w zakresie empatii, wrażliwości i uważności na drugiego człowieka, a także do upowszechnienia norm moralnych w danej społeczności. Mówiąc językiem wspólnoty Kościoła, sprawowanie władzy zdaje się kształtować ewangeliczną postawę miłości bliźniego (Krawczyk 2018), a przez to budować kulturę zaufania (Górniak 2021). W efekcie zwiększa się prawdopodobieństwo stosownej reakcji na postawę lub zachowanie niezgodne z przyjętymi w danej społeczności normami moralnymi, stanowiąc tym samym mechanizm kontroli społecznej i miarę rozwoju cywilizacyjnego.

Istotę moralnej odpowiedzialności sprawowania władzy w organizacji można uchwycić w odniesieniu do procesu decyzyjnego (Banajski 2006; Mazur 2006). Przyjęcie perspektywy zarządzania organizacją pozwala dostrzec, że każdy jego etap wiąże się z dylematami natury moralnej. Już na samym początku, tj. w czasie pozyskiwania informacji, istnieją wątpliwości moralne, które można umownie określić jako „walkę o prawdę”, czyli konieczność wyboru pomiędzy poznaniem prawdy albo „mojej prawdy” (nieprawdy). O ostatecznym wyniku tegoż dylematu rozstrzyga bowiem podejście do gromadzenia informacji, a więc m.in. to czy dopuszczane są źródła „niewygodne” dla organizacji, czy niektóre dane są pomijane lub zatajane. Podczas etapu analizy zgromadzonych informacji pojawia się „dylemat obiektywizmu”, czyli pracy z danymi w oparciu o przyjęcie jedynie własnej perspektywy. Niezdolność do odrzucenia wszelkiego rodzaju uprzedzeń w stosunku do pozyskanych informacji uniemożliwia rzetelną analizę. Podobnie jest w przypadku nieodpowiedniego podejścia do wnikliwości w analizie danych (zagłębienia się w dane zamiast jedynie powierzchownego spojrzenia). Zdają się to potwierdzać aktualne wyniki badań, które wskazują, że wpływ działań nielicznych jednostek na dynamikę społeczną może podważyć dotychczasowe oczekiwania poznawcze (Donnarumma i Pezzulo 2021). Na etapie projektowania rozwiązań dochodzi do „dylematu holistycznego”, czyli spojrzenia na problem w szerszej perspektywie, uwzględniającej potrzeby i oczekiwania nie tylko organizacji, ale także pozostałych aktorów. Przyjmowane rozwiązania bowiem powinny być zgodne z celami społeczności, a nie tylko organizacji. Podczas wyboru wariantów, kluczowe z punktu widzenia porządku moralnego jest kierowanie się celami nadrzędnymi, a nie partykularnymi (Corvellec i Macheridis 2010, 218). Ważnym aspektem tego „dylematu maksimum” jest także poszukiwanie rozwiązań o jak największym potencjale korzyści (nie tylko dla organizacji, ale także otoczenia). W związku z powyższym wydaje się, że istota moralnej odpowiedzialności za sprawowanie władzy dotyczy wyboru takich rozwiązań, które prowadzą do realizacji celów o jak największym potencjale dobra. Zakłada to pewne wartościowanie efektów realizacji konkretnych decyzji na podsta-

wie aktualnego kontekstu funkcjonowania, co z pewnością wymaga podejścia opartego na otwartym myśleniu i zaufaniu.

3. Sprawowanie władzy i dylematy moralne w warunkach pandemii koronawirusa

Sprawowanie władzy we wspólnocie religijnej w dobie pandemii napotyka przede wszystkim na jeden podstawowy problem, tj. ograniczenia bezpośrednich styczności społecznych wynikających z zagrożenia epidemiologicznego. Podjęcie decyzji o wprowadzeniu limitu wiernych uczestniczących w nabożeństwach, ograniczeniu lub czasowym zawieszeniu spotkań wspólnot itp. wiąże się zaś z podstawowym dylematem moralnym o wielowątkowej i złożonej strukturze, który zdaje się stawiać na jednej szali ochronę zdrowia i życia wiernych, a na drugiej ich aktywność religijną oraz ograniczenie znaczącego spadku dochodów w parafiach i diecezjach. Pojawienie się w dyskursie publicznym informacji o wykryciu nowego zagrożenia zdrowotnego w postaci koronawirusa, sposobie i tempie jego rozprzestrzeniania się wymaga stosownej reakcji ze strony osób decyzyjnych. Jest to szczególnie trudne, zwłaszcza że na początkowym etapie pandemii istnieje deficyt wiedzy medycznej, epidemiologicznej, sanitarnej itd. (Duszyński et al. 2020, 41), co oznacza, że konieczne jest tutaj zaufanie do ekspertów zewnętrznych (naukowców, lekarzy itd.). Jednocześnie trzeba pamiętać, że brak jakiegokolwiek reakcji ze strony sprawujących władzę można także odczytać jako pewną decyzję (Holska 2016, 241), której konsekwencją jest zgoda na pozostawienie wszelkich konsekwencji *status quo*. W związku z powyższym wydaje się, że tempo reakcji wiąże się w tym przypadku z poczuciem świadomości i odpowiedzialności za ochronę zdrowia i życia wiernych. Szybka reakcja minimalizuje ryzyko epidemiologiczne i zdaje się zdejmować ciężar odpowiedzialności moralnej decydenta za ewentualne zakażenia wśród wiernych, nawet jeżeli taka decyzja okazałaby się przedwczesna. Życie ludzkie jest bowiem prawem naturalnym, darem od Boga i należy się o nie troszczyć, zaś niedopuszczalne jest, aby je w jakikolwiek sposób ograniczać (Ozorowski 2017, 37).

Adekwatnym do wskazanej powyżej sytuacji instrumentem sprawowania władzy we wspólnocie Kościoła jest dyspensa od uczestnictwa w niedzielnej Mszy Świętej. Dekret o udzieleniu dyspensy chociaż ma charakter administracyjny (tj. formalny i podkreślający wagę sprawy), w praktyce w stosunku do osób świeckich ma wymiar wyłącznie symboliczny, ponieważ zdaje się nie przekraczać granicy ich wolności. Należy bowiem pamiętać, że zgodnie z nauczaniem Kościoła katolickiego uczestnictwo w niedzielnej Mszy Świętej jest kwestią odpowiedzialności indywidualnej. Stosowanie dyspensy w sytu-

acji pandemii nie wydaje się zatem konieczne, ale z pewnością stanowi jednoznaczne wskazanie dla wiernych o niższym poziomie świadomości zdrowotnej, religijnej itd., zdejmując z nich ciężar odpowiedzialności za podjęcie decyzji o nieuczestniczeniu w niedzielnej Mszy Świętej (Zaborowski 2013). Nie bez znaczenia bowiem jest fakt, że udzielenie wspomnianej dyspensy w szybkim czasie od ogłoszenia pandemii może stanowić wsparcie działań na rzecz wzrostu poziomu świadomości społecznej w zakresie przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się koronawirusa. Z kolei decyzja o nieudzieleniu dyspensy od uczestnictwa w niedzielnej Mszy Świętej może być odebrana jako podważanie wiedzy o istniejącym, realnym zagrożeniu epidemiologicznym czy też podważanie decyzji władz państwowych, co może prowadzić do dysonansu poznawczego wśród wiernych. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji braku reakcji na nieprzestrzeganie przepisów sanitarnych czy wręcz zachęcania do zachowań zwiększających ryzyko zakażenia. Pomimo że instytucja dyspensy wydaje się efektywnym rozwiązaniem w zakresie ochrony zdrowia i życia, tak w odniesieniu do tzw. religijności kulturowej może prowadzić do trwałej rezygnacji części wiernych z praktyki uczestnictwa w niedzielnych Mszach Świętych. W związku z powyższym proces decyzyjny w tym przypadku oznacza konieczność zwartościowania skutków konkretnego rozstrzygnięcia i spojrzenia długoterminowego.

Udzielenie dyspensy od uczestnictwa w niedzielnej Mszy Świętej wiąże się z decyzją o jej odwołaniu w przyszłości. O ile w przypadku wskazania na takie rozstrzygnięcie w sytuacji zakończenia stanu zagrożenia epidemiologicznego ogłoszonego przez stosowne instytucje wydaje się w pełni uzasadnione, każde przyspieszenie takiego rozwiązania może być uznawane za przedwczesne i budzić wątpliwości natury moralnej. W takiej sytuacji powstaje bowiem pytanie o intencję podjętej decyzji i oczekiwane przez decydenta konsekwencje dla wszystkich wiernych, zwłaszcza wobec wciąż trwającego i realnego zagrożenia epidemiologicznego. W związku z powyższym podjęcie decyzji o odwołaniu wspomnianej dyspensy wymaga przedstawienia wyczerpującego uzasadnienia na podstawie wiarygodnych przesłanek.

Zdecydowana większość sposobów sprawowania władzy we wspólnocie Kościoła opiera się na obowiązującej kulturze organizacji, najczęściej bazując na scentralizowanej, hierarchicznej strukturze bezpośrednich relacji interpersonalnych. To właśnie w tej przestrzeni kształtuje się relacja zwierzchności, sprowadzona do pionowej, jednostronnej komunikacji (w postaci listów pasterskich, publicznych wypowiedzi, a także instrukcji i dokumentów wewnętrznych) pomiędzy ordynariuszem a kapłanami i wiernymi. Już na podstawie dostępnych publicznie dokumentów poszczególnych wspólnot lokalnych Kościoła można stwierdzić, że sytuacja pandemii obnażyła brak jedności w sposobie postępowania przez hierarchów, podkreślając ich dużą niezależ-

ność. Niektóre stanowiska biskupów zdają się oddziaływać na wiernych w kierunku dostosowania się do oczekiwanych przez decydenta postaw i zachowań w obrębie praktyk religijnych i nie tylko. Na uwagę zasługują tu zwłaszcza te treści, które zdają się kontestować wynikające z pandemii koronawirusa zagrożenie dla zdrowia i życia wiernych, poprzez zachęcanie do praktyk religijnych dalekich od przestrzegania reżimu sanitarnego. Tego typu sugestie wskazują na konieczność postawienia pytania o moralną odpowiedzialność za zdrowie i życie tych wiernych, którzy na skutek dostosowania się do oczekiwań biskupa ulegną zakażeniu koronawirusem.

Innym przykładem oddziaływania na wiernych w czasie pandemii jest kwestia podejścia do szczepień przeciwko koronawirusowi. Pomimo wyraźnych zachęt papieża Franciszka, potwierdzonych stosownym dokumentem Stolicy Apostolskiej (Vatican.va. 2020), tylko nieliczni biskupi wspierają proces szczepień wśród wiernych. Dość wspomnieć, że analogiczny dokument jednego z zespołów eksperckich Kościoła katolickiego w Polsce zdaje się podkreślać znaczącą odpowiedzialność etyczną każdego wiernego, który przyjmuje szczepionkę, tylko ze względu na fakt, iż lek został wyprodukowany w sposób budzący, według nauczania Kościoła, wątpliwości etyczne (nie wskazując przy tym na żadną efektywną alternatywę). Tym samym dokument zdaje się sugerować przyjęcie określonego stanowiska w sprawie szczepień, stawiając wiernych w trudnym położeniu (zwłaszcza jeżeli ich sytuacja zawodowa nakłada na nich obowiązek szczepienia) (Episkopat.pl 2020). Powściągliwość władz hierarchicznych Kościoła w kreowaniu jednoznacznego przekazu zachęcającego do przyjmowania szczepień prowadzi więc do pytania o rzeczywistą wolę powrotu jak największej liczby wiernych do praktyk religijnych. Jest to tym bardziej uzasadnione pytanie, zwłaszcza że instytucjonalny Kościół jest w posiadaniu wszelkich niezbędnych zasobów do realnego wsparcia procesu szczepień wśród osób zdecydowanych i chętnych, np. w postaci organizacji punktów szczepień w wyznaczonym miejscu na terenie parafii.

Zakończenie

Czas pandemii koronawirusa jest okresem wychodzącym poza wszelkie dotychczasowe standardy funkcjonowania, w którym konieczne jest wypracowanie nowych rozwiązań. Sprawowanie władzy w organizacji w takich okolicznościach z pewnością nie ułatwia podejmowania decyzji, wskazując raczej na ich złożoność i wieloaspektowość. Każde rozstrzygnięcie niesie bowiem za sobą określone konsekwencje. Tym samym ciężar odpowiedzialności moralnej i społecznej może okazać się zbyt duży do uniesienia, co zwiększa prawdopodobieństwo popełnienia błędu. Odmiennie stanowiska poszczególnych

biskupów w sprawie udzielenia dyspensy od uczestnictwa w niedzielnej Mszy Świętej stanowią przykład zmagania w procesie podejmowania decyzji w czasie pandemii. Są także dowodem dużego poziomu niezależności Kościołów partykularnych. Co jednak najważniejsze, mogą prowadzić do wątpliwości wiernych w zakresie różnic stanowisk poszczególnych decydentów i polaryzacji własnych stanowisk w tej kwestii. Chodzi tutaj głównie o zgodność danej decyzji z nauczaniem Kościoła (Ewangelią i stanowiskiem Stolicy Apostolskiej). W związku z powyższym, stawka tego rozstrzygnięcia, jaką jest postępowanie zgodne z obowiązującymi normami i wartościami oraz jedność całej wspólnoty Kościoła, wymagałaby uzgodnienia wspólnego stanowiska, przynajmniej na poziomie krajowym. W przeciwnym wypadku może dochodzić do dekompozycji dotychczasowych norm i wartości i destrukcyjnego oddziaływania na obowiązujący w ramach danej wspólnoty religijnej system aksjonormatywny.

Proces anomii społecznej zdaje się również pogłębiać sprzeczność w obrębie zachowań i postaw ordynariuszy w zestawieniu z głoszonymi przez nich treściami. Widoczny brak osobistego zaangażowania biskupa w kwestie bieżące, których dotyczą komunikaty dla wiernych, sprawia, że przekaz jest niewiarygodny (Jan Paweł II 2003, 11). Trudno jest także uznać komunikowane treści za godne zastosowania w codzienności, jeżeli działalność osoby, która powinna okazywać ojcowską troskę o całą wspólnotę wiernych, jest pozbawiona transparentności, charakteryzując się feudalnym stylem władzy i „dworskim stylem bycia”, niestwarzającym okazji do bezpośrednich relacji z innymi ludźmi. Jest to zatem kwestia indywidualnej kondycji moralnej osoby sprawującej władzę w organizacji, co potwierdzają badania (Haromszeki i Molek-Winiarska 2018, 69). Ponadto, sam styl komunikowania wskazuje na przedmiotowy sposób traktowania wiernych przez władze hierarchiczne Kościoła katolickiego, głównie ze względu na fakt, że jest najczęściej wyrażaniem pewnego stanowiska, pozbawionym głębszych i szerszych wyjaśnień czy też próby przekonania lub zachęcenia do czegokolwiek.

Czas pandemii koronawirusa zdaje się uwydatniać dwa możliwe sposoby podejścia do pojawiających się decyzji do rozstrzygnięcia, tj. instytucjonalny i wspólnotowy. Pierwszy z nich sprowadza się do działań ukierunkowanych na samą organizację, tj. przedkłada realizację celów operacyjnych i zabezpieczenie zasobów nad misję i cele strategiczne (z wyjątkiem tych, które dotyczą rozwoju samej organizacji). Drugim sposobem jest działanie stanowiące odpowiedź na bieżące potrzeby całej społeczności, nawet za cenę osłabienia organizacji. Jest zorientowany na podstawową misję organizacji, w której zasoby są jedynie środkami do osiągnięcia celów strategicznych. W przypadku wspólnoty Kościoła konkretne rozstrzygnięcia stanowią przedmiot indywidualnej oceny moralnej wiernych, w którym podstawowym kryterium jest Ewangelia. Wszelkie decyzje, które stoją w sprzeczności z nauczaniem Kościoła

katolickiego, budzą niepokój i brak zaufania do decydenta i całej organizacji, jednocześnie destrukcyjnie wpływając na obowiązujący we wspólnocie system aksjonormatywny i przyczyniając się do rozpadu więzi z organizacją.

Możliwe jest jednak uniknięcie wielu napięć społecznych pod warunkiem, że sprawujący władzę w Kościele katolickim byłoby bardziej świadomi w zakresie sposobów sprawowania władzy w odniesieniu do godności osoby ludzkiej i potrzeb wspólnoty (Królikowski 2014, 161). Budowanie wspólnoty religijnej w warunkach wyjątkowych, np. w czasie pandemii, powinno opierać się na bezpośrednich, partnerskich relacjach interpersonalnych i władzy współdzielonej, sprawowanej w sposób transparentny i bez dystansu, zorientowanej na współpracę z innymi. Jest to okres, w którym kluczowe znaczenie ma kultura zaufania (Zduniak 2019, 68-69), a więc także relacje interpersonalne oparte na prawdzie i konfrontowaniu się z trudną rzeczywistością, co pozwoli na budowanie kapitału społecznego.

BIBLIOGRAFIA

- Adu, Theresa L. i Thomas B. van der Walt. 2021. Effects of awareness of user rights on compliance with copyright laws and policies in academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(4), 1-9. DOI: 10.1016/j.acalib.2021.102359.
- Banajski, Ryszard. 2006. Decyzje w sytuacjach konfliktów moralnych. *Prakseologia*, 146, 113-122.
- Biblia pierwszego Kościoła*. 2017. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio.
- Boguszewski, Rafał. 2018. *Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego. Komunikat z badań*. Warszawa: CBOS.
- Bożewicz, Marta. 2020. *Religijność Polaków w warunkach pandemii. Raport z badań*. Warszawa: CBOS.
- Brzezinka, Zdzisław. 2020. Szukanie nowych dróg w przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i Komunii św. W: *Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021. Duszpasterstwo w czasie pandemii*, red. Jan Bartoszek, Roman Chromy i Krystian Piechacz, 165-173. Katowice: Instytut Gość Media.
- Buchta, Roman, Robert Kaczmarek i Sebastian Mandrysz. 2020. Szkolne nauczanie religii i katecheza wobec COVID-19. W: *Zeszyt specjalny do programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2020/2021. Duszpasterstwo w czasie pandemii*, red. Jan Bartoszek, Roman Chromy i Krystian Piechacz, 133-163. Katowice: Instytut Gość Media.
- Cavazotte, Flavia, Juliana Mansur i Valter Moreno. 2021. Authentic leadership and sustainable operations: How leader morality and selflessness can foster frontline safety performance. *Journal of Cleaner Production*, 313. DOI: 10.1016/j.jclepro.2021.127819.
- Celmer, Bartosz. 2013. Dewiacja i anomia w ujęciu systemowym. *Kultura i Społeczeństwo*, 2, 133-154. DOI: 10.2478/kultura-2013-0016.
- Corvellec, Hervé i Nikos Macheridis. 2010. The moral responsibility of project selectors. *International Journal of Project Management*, 28(3), 212-219. DOI: 10.1016/j.ijproman.2009.05.004.
- Dąbek, Tomasz Maria. 2000. Boże synostwo a ludzkie braterstwo. *Teologia wezwania Ojca nasz. Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 53(3-4), 189-198. DOI:10.21906/rbl.506.
- Donnarumma, Francesco i Giovanni Pezzulo. 2021. Moral decisions in the age of COVID-19: Your choices really matter. *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1), 1-6. DOI: 10.1016/j.ssho.2021.100149.

- Duszyński, Jerzy et al. 2020. *Zrozumieć COVID-19. Opracowanie Zespołu ds. COVID-19 przy Prezysie Polskiej Akademii Nauk*. Warszawa: Polska Akademia Nauk.
- Echegaray, Fabián. 2021. What POST-COVID-19 lifestyles may look like? Identifying scenarios and their implications for sustainability. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 567-574. DOI: 10.1016/j.spc.2021.01.025.
- Episkopat.pl. 2020. *Stanowisko dotyczące szczepionek*. Dostęp: 22.04.2022. <https://episkopat.pl/ze-spol-ekspertow-ds-bioetycznych-kep-ws-szczepionek-przeciwko-covid-19/>.
- Filipowicz, Artur. 2019. Moralność według papieża Franciszka. *Studia Bobolanum*, 3, 27-58. DOI: 10.30439/SB.2019.3.2.
- Górniak, Lech. 2021. Kultura organizacyjna jako moderator związków pomiędzy zaufaniem organizacyjnym a jego determinantami i następstwami. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy/Social Inequalities and Economic Growth*, 65(1), 169-196. DOI: 10.15584/nsawg.2021.1.10.
- Haromszki, Łukasz i Dorota Molek-Winiarska. 2018. Wartości moralne przywódcy organizacyjnego. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 512, 57-74. DOI: 10.15611/pn.2018.512.05.
- Holska, Agata. 2016. Teorie podejmowania decyzji. W: *Zarządzanie, organizacje i organizowanie – przegląd perspektyw teoretycznych*, red. Krzysztof Klincewicz, 239-252. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jan Paweł II. 2003. *Adhortacja apostołska „Pastores Gregis”*.
- Jan Paweł II. 1996. *Adhortacja apostołska „Vita Consecrata”*.
- Kamiński, Krzysztof. 2020. Władza w Kościele. Ujęcie teologiczno-prawne. *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich*, 33, 91-112. DOI: 10.32077/skp.2020.33.1-6.
- Kępski, Piotr. 2016. Wpływ władzy pastoralnej na kształtowanie się indywidualizmu w społeczeństwach zachodnich w świetle genealogii Michela Foucaulta. *Studia Socjologiczne*, 4(223), 229-252.
- Kloch, Józef. 2021. Parafie online w Polsce w dobie pandemii COVID-19. Studium przypadku. *Colloquia Theologica Ottoniana*, 37, 95-113. DOI: 10.18276/cto.2021.37-06.
- Krawczyk, Roman. 2018. Nakaz miłości bliźniego w świetle Biblii. Zarys problematyki. *Studia Elbląskie*, 19, 277-290.
- Królikowski, Janusz. 2014. Wolność, władza i wspólnota w świetle nauczania II Soboru Watykańskiego. *Studia Socialia Cracoviensia*, 2(11), 149-161. DOI: 10.15633/ssc.781.
- Kruszyński, Rafał Jerzy. 2015. Odpowiedzialność naturalna człowieka. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica*, 74, 9-19.
- LeVasseur, Abby L. 2021. Effects of social isolation on a long-term care resident with dementia and depression during the COVID-19 pandemic. *Geriatric Nursing*, 42(3), 780-781. DOI: 10.1016/j.gerinurse.2021.04.007.
- Marek, Agnieszka i Sylwia Kostrzewa. 2020. Egzystencjalno-religijny model przywództwa biznesowego. Perspektywa holistyczna. *Annales. Ethics in Economic Life*, 23(2), 39-54. DOI: 10.18778/1899-2226.23.2.03.
- Mariański, Janusz. 2014. *Moralność w kontekście społecznym*. Kraków: Nomos.
- Mazur, Barbara. 2006. Rozwój moralny a metody podejmowania decyzji – analiza porównawcza kultur. *Prakseologia*, 146, 53-64.
- Mączyńska, Elżbieta. 2014. Anomia – jej przyczyny i ekonomiczne następstwa. W: *Oblicza mądrości. Z czego wyrastamy, ku czemu zmierzamy*, red. Szymon Drzyżdzyk i Marek Gilski, 77-106. Kraków: Wydawnictwo Scriptum.
- Merton, Robert King. 1938. Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3, 672-682.
- Ozorowski, Mieczysław. 2017. Wartość życia ludzkiego w nauczaniu papieża Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka. *Teologia i Moralność*, 12(2), 35-52. DOI: 10.14746/tim.2017.22.2.2.
- Palczyński, Tadeusz. 2008. *Socjologia tożsamości*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o. – Oficyna Wydawnicza AFM.

- Rykiel, Zbigniew. 2018. Władza ideologiczna w parafiach: Rzeszów vs Dublin. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica*, 64, 21-33. DOI: 10.18778/0208-600X.64.02.
- Sadura, Przemysław. 2020. *Liberalizacja i sekularyzacja społeczeństwa polskiego 1989-2020. Analiza socjologiczna*. Warszawa: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Serafin, Krystyna. 2015. Kultura organizacyjna jako element wspierający realizację strategii przedsiębiorstwa. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 222, 87-100.
- Servidio, Rocco et al. 2021. Fear of COVID-19, depression, anxiety, and their association with Internet addiction disorder in a sample of Italian students. *Journal of Affective Disorders Reports*, 4, 1-7. DOI: 10.1016/j.jadr.2021.100097.
- Sygułska, Katarzyna i Marta Krupska. 2019. Kryzys w życiu człowieka. *Praca Socjalna*, 6(34), 93-108.
- Szlachta, Bogdan. 2020. O prawie naturalnym jako ewentualnym normatywnym punkcie odniesienia w procesach prawodawczych. *Chrześcijaństwo-Świat-Polityka*, 24, 15-27. DOI: 10.21697/CSP.2020.24.1.17.
- Vatican.va. 2020. *Vaccine for all. 20 points for a fairer and healthier world. Vatican Covid-19 Commission in collaboration with the Pontifical Academy for Life*. Dostęp: 22.04.2022. https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdlife/documents/rc_pont-acd_life_doc_20201229_covid19-vaccinopertutti_en.html.
- Wojewoda, Mariusz. 2021. Odpowiedzialność moralna. W: *Etyka polityczna*, red. Piotr Świercz, 169-185. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Wojnicz, Piotr. 2019. Pozycja prawna oraz apostołstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim. *Studia Elckie*, 3, 385-401.
- Wrzesień, Witold. 2017. Współczesne oblicza anomii. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 4, 285-304.
- Zaborowski, Marek. 2013. Dyspensa w prawodawstwie kościelnym. *Prawo Kanoniczne*, 56(1), 31-45.
- Zamelski, Piotr. 2015. Świadomość prawna w Kościele czy świadomość Kościoła?. *Kościół i Prawo*, 4(1), 21-36.
- Zaręba, Sławomir Henryk i Janusz Mariański. 2021. Religion as a value during the pandemic. Sociological analysis. *Journal of Modern Science*, 46(1), 13-40. DOI: 10.13166/jms/136018.
- Zarzycki, Roland. 2015. Kapitał moralny w polu gry: konwersja i akumulacja. *Zoon Politikon*, 6, 89-108. DOI: 10.19247/ZOON201511.
- Zduniak, Agnieszka. 2019. Kryzys Kościoła jako kryzys wartości w niemieckim dyskursie teologiczno-socjologicznym. *Zeszyty Naukowe KUL*, 4(248), 53-70. DOI: 10.31743/zn.2019.62.4.03.
- Żukiewicz, Przemysław. 2011. *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Difin.

JORDAN KLIMEK – socjolog w Instytucie Zarządzania na Uniwersytecie Szczecińskim, który w swojej pracy badawczej jest skupiony na zagadnieniach związanych z antropologią organizacji, socjologią kultury i metodologią badań społecznych; autor kilkudziesięciu publikacji naukowych i kilkudziesięciu ekspertyz, analiz, wdrożeń itp.